
ІНСТИТУТ КОРЕКЦІЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ

УДК 159.9:316.728:331.548-53.67

Іванова О.

РОЗВИТОК СМИСЛОЖИТТЄВИХ ОРІЄНТАЦІЙ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Юність – один з найважливіших й, водночас, найсуперечливіших періодів в житті людини. Нова соціальна ситуація розвитку вимагає від юнаків виробити дорослі, самостійні способи взаємодії зі світом, здійснити ряд важливих виборів та почати активне самоздійснення в різних життєвих сферах. Внаслідок трансформації своєї життєдіяльності згідно з новими вимогами, у юнака активно формується світогляд, розвивається самосвідомість й здатність до рефлексії. Період юнацтва, беззаперечно, вважається сенситивним для розвитку й формування смислової та ціннісної сфери особистості й, зокрема, для розвитку смисложиттєвих орієнтацій, від яких прямо залежить життєва перспектива юної людини. Проте, на успішність перебігу цих процесів впливають кризовий характер й протиріччя юнацького віку, які взаємопов'язані як з індивідуально-психологічними особливостями конкретного юнака, так і з впливом соціального середовища. Нестабільне сьогодення українського суспільства ставить перед юнаками завдання самовизначення не тільки професійного, але й морально-духовного, ціннісного й смисложиттєвого.

Наукове обґрунтування особливостей розвитку смисложиттєвих орієнтацій в юнацькому віці й можливості цілеспрямованого їх формування становить проблему нашого дослідження, вирішення якої дасть відповідь на питання: "як будувати життя за власним планом та бути щасливим в соціумі згідно зі своїми внутрішніми законами, смислами, цінностями та ідеалами?". Наближення до відповідей на ці запитання становить мету нашої статті.

Різні аспекти означеної проблеми досліджували: М. І. Алексєєв, К. О. Альбуханова-Славська, О. Г. Асмолов, І. Д. Бех, Л. І. Божович, І. С. Булах, Б. С. Братусь, Г. О. Вайзер, Д. Б. Ельконін, Е. Еріксон, І. С. Кон, О. М. Леонтьєв, Д. О. Леонтьєв, Ж. Піаже, Е. О. Помиткін, В. А. Роменець, М. М. Рубінштейн, Т. М. Титаренко, В. Е. Чудновський та ін.

Для того, щоб зрозуміти, переосмислити значення смисложиттєвих орієнтацій та природу їхнього розвитку, ми вважаємо за потрібне ознайомитися з існуючими на сьогодні варіантами трактування даного феномену. Оскільки в психологічній літературі поняття смисложиттєвих орієнтацій нерозривно пов'язане з поняттям смислу життя, доцільно звернутися до відповідних поглядів античних філософів. Усі античні філософські вчення звертають нашу увагу на думку про те, що буття це і є благо, а отже – й цінність. Найвищою ціллю й сенсом життя давні греки вважали щастя, котре полягає в спокійному, безтурботному та незворушному душевному стані благості. Досягти цього можна, йдучи шляхом добродійства та добродітності. Аристотель наголошував, що найвище благо, котре досягається через вчинки кожної окремої людини, здатне забезпечити як її благополуччя, так і благополуччя всього суспільства [2].

Аналіз психологічної думки з приводу розуміння смислу життя людини показав наступне. Представники західної психологічної традиції здебільшого розглядали смисл життя глобально - як ключову мету, головне прагнення, потребу людини та життєву цінність, що реалізуються через самоактуалізацію та свідоме творення життя [3]. Досліджуючи смисложиттєву сферу особистості, більшість вітчизняних вчених розглядали смисл життя як ієрархічно-структуровану смислову реальність, в якій поєднуються різновидові, різнорівневі, великі та малі смисли, смислові утворення, в тому числі й смисложиттєві орієнтації, а також – різноманітні мотиви та потенції. Ми погоджуємося з цією думкою дослідників, а також з думкою про те, що смислова структура людини формується за змістом головного смислу, визначає кут світосприйняття людини й регулює та спрямовує її діяльність на різних етапах життя (Б. С. Братусь, Д. О. Леонтьєв, В. Е. Чудновський та ін.) [1, 5, 9]. Водночас, деякі вчені, серед яких: В. Франкл, О. М. Леонтьєв, Е. О. Помиткін, В. А. Роменець та ін., – відносили поняття смислу до духовного виміру життя й вважали головним сенсом життя людини віднайдення цього сенсу [8, 4, 6, 7]. Це прагнення саме по собі становить і мету, і сенс [4]. На основі теоретичного аналізу літературних

джерел ми прийшли до розуміння смисложиттєвих орієнтацій як сегменту, або ж підструктури смислової психічної реальності (котру розглядаємо в тісному взаємозв'язку зі сферою цінностей особистості), що виконує конкретні регулятивні та життєтворчі функції. Припускаємо, що про наявність та розвиток смисложиттєвих орієнтацій можна говорити у випадку, коли у людини сформовані, частково сформовані або ж активно формуються узгоджені між собою й усвідомлені система цінностей, цілей, життєвих планів із баченням найближчих та віддалених перспектив та з відповідними діями в обраних сферах життєдіяльності, що безперечно передбачає усвідомлення власної відповідальності за життєві результати. Розвинена здатність самоаналізу й рефлексії – ще одна важлива, на наш погляд, ознака наявності системи смисложиттєвих орієнтацій в структурі особистості, яка забезпечує гнучкість й динамічність смисложиттєвих орієнтацій протягом життя.

З огляду на сказане, ми розглядаємо смисложиттєві орієнтації як індивідуальну динамічну ієрархічну структуру суб'єктивних цілей-цінностей людини, які визначають життєві сфери та вектори її діяльності, та які підпорядковані реалізації головного життєвого смислу і потреби людини – бути щасливою через неперервний процес самоактуалізації.

Дослідження смисложиттєвих орієнтацій у юнаків передбачає попередній аналіз природи цього процесу: його головних чинників, основних механізмів, факторів впливу, а також критеріїв, що утворюють собою теоретичну модель розвитку смисложиттєвих орієнтацій в юнацькому віці. Попередньо першочерговим чинником, "пусковим механізмом" розвитку смисложиттєвих орієнтацій у юнаків ми вважаємо зміну соціальної ситуації розвитку, котра ставить основну вимогу до юнака, що полягає у здійсненні самовизначення. Перш за все, це стосується професійного самовизначення, проте не тільки. Юнак повинен адаптуватися до нових умов життя. Старі способи існування у соціумі вступають в протиріччя з новими вимогами та життєвими умовами. Подолати це протиріччя можливо шляхом зміни провідної форми діяльності з навчальної на навчально-професійну. Таким чином, кризові протиріччя, необхідність у самовизначенні, зміна форми діяльності стимулюють розвиток вікових новоутворень, зокрема - рефлексії як не лише важливого чинника розвитку смисложиттєвих орієнтацій, але й основного механізму, що уможливорює, стимулює й підтримує цей розвиток. До факторів впливу на розвиток смисложиттєвих орієнтацій ми відносимо індивідуально-психологічні та соціально-детерміновані фактори.

Конкретизація факторів впливу на розвиток смисложиттєвих орієнтацій юнаків, обґрунтування критеріїв їхнього розвитку та проведення емпіричного дослідження становлять наступний крок нашого наукового пошуку в контексті вивчення психологічних особливостей розвитку смисложиттєвих орієнтацій в юнацькому віці.

Використана література:

1. *Братусь Б. С.* Личностные смыслы по А. Н. Леонтьеву и проблема вертикали сознания // Традиции и перспективы деятельностного подхода в психологии: школа А. Н. Леонтьева / под. ред. А. Е. Войскунского, А. Н. Ждан, О. К. Тихомирова / Б. С. Братусь. – М.: Смысл, 1999. – С. 284-298.
2. *Доватур А. И.* Политика и Политии Аристотеля / А. И. Доватур. – Москва-Ленинград: Наука, 1965. – 383 с.
3. *Келли Джордж А.* Теория личности. Психология личных конструктов / А. А. Алексеев (пер. с англ. и науч. ред.) / Дж. А. Келли. – СПб.: Речь, 2000. – 249 с.
4. *Леонтьев А. Н.* Проблемы развития психики / А. Н. Леонтьев. – Изд-во Моск. университета, 1972. – 573 с.
5. *Леонтьев Д. А.* Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности / Д. А. Леонтьев. – М.: Смысл, 2007 – С. 487.
6. *Помиткін Е. О.* Психология духовного развития личности: монографія / Е. О. Помиткін. – К.: Наш час, 2005. – 280 с.
7. *Роменець В. А., Маноха І. П.* Історія психології ХХ століття / В. А. Роменець, І. П. Маноха. – К.: Либідь, 1998. – С. 609.
8. *Франкл В.* Человек в поисках смысла / В. Франкл. – М.: Прогресс, 1990. – 372 с.
9. *Чудновский В. Э.* Проблема структуры смысла жизни как психологического феномена // Психологические, философские и религиозные аспекты смысла жизни: материалы III-V симпозиумов / ПИ РАО; под. ред. В. Э. Чудновского. – М., 2001. – С. 156-164.

Аннотация

Статья посвящена проблеме исследования развития смысловых ориентаций в юношеском возрасте. В центре внимания автора – личность юноши и процесс его адаптации к новым социальным условиям, в русле которого развиваются смысловые ориентации, как и другие возрастные новообразования. Автором подчеркивается прямая зависимость построения жизненной перспективы юноши от развития его смысловых ориентаций. Акцентирована важность задачи самоопределения в период юности, не только профессионального, но и ценностно-нравственного. В результате переосмысления сути смысловых ориентаций предложено авторское определение данного понятия. Осуществлена авторская попытка построения теоретической модели развития смысловых ориентаций и намечены последующие задачи научного поиска в русле исследования психологических особенностей развития смысловых ориентаций в юношеском возрасте.

Ключевые слова: юношеский возраст, смысловые ориентации, смысл жизни, жизненная перспектива, ценности, социальная ситуация развития, самоопределение, новообразования, рефлексия, счастье.

Annotation

Paper is devoted to study of the development of orientations in life senses in adolescence. The author focuses on the identity of the young man and the process of adapting to new social conditions, in line with what the orientations in life senses are developed as other age neoplasms. The author emphasizes the direct dependence of constructing life perspective of young men on the development of his orientations in life senses. Accentuated the importance of the problem of self-determination in the period of youth, not only professional, but also value-moral. As a result of rethinking the essence of orientations in life senses suggested the author's definition of the concept. The author carried out an attempt to construct a theoretical model of development of orientations in life senses and outlined the subsequent tasks of scientific research in line with the study of psychological features of the development of orientations in life senses in adolescence.

Keywords: adolescence, orientations in life senses, meaning of life, life-time perspective, valuables, social situation of development, self-outlook, mental neoplasms, reflection, bliss.